

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Etika Alberta Schweitzera

Kristýna Svatoňová

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna Svatoňová**
Osobní číslo: **H14124**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Etika Alberta Schweitzera**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se zaměřuje na etiku Alberta Schweitzera. Jeho hlavní myšlenkou je úcta k živému. Schweitzerova filosofie "úcty k životu" určuje jeho specifický humanismus vycházející jak z theologických, tak filosofických motivů. Práce se pokusí rovněž o přesah k výchově, které Schweitzer přikládal mimořádný význam, a k ekologii (biocentrismu). Práce bude vycházet z literatury primární i rozsáhlé sekundární.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- 1) BARSAM, Ara Paul. Reverence for life: Albert Schweitzer's Great Contribution to Ethical Thought. New York: Oxford University Press, c2008. ISBN 978-0-19-532955-1.
- 2) OERMANN, Nils Ole. Albert Schweitzer: (1875-1965). Přeložil Petr BABKA. V Praze: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-536-2.
- 3) SCHWEITZER, Albert, Z NĚM. PŘEL. VĚRA KOVAŘÍČKOVÁ, Jiří Silný. Nauka úcty k životu. Praha: DharmaGaia, 1993. ISBN 8090122574.
- 4) SCHWEITZER, Albert. Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-010-9.
- 5) SCHWEITZER, Albert. Kultúra a etika. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986. Rozpravy (Slovenský spisovateľ'), zv. 9.
- 6) SCHWEITZER, Albert a Predrag, CICOVACKI. Albert Schweitzer's Ethical Vision: a sourcebook. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-537788-0.
- 7) RUD, A. G. Albert Schweitzer's Legacy for Education: Reverence for Life. New York: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 9780230108561.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2016

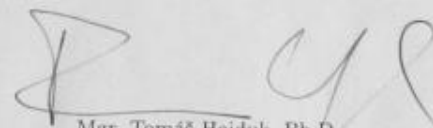
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2017

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
527 00 Pardubice, Studentská 84

L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne:

Kristýna Svatoňová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Aleši Práznému, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Souhrn

Cílem bakalářské práce je představit etiku Alberta Schweitzera, která je založena na úctě ke všemu živému.

Práce se nejprve zaměřuje na Schweitzerovy etické názory, které úzce souvisí s křesťanskými tradicemi a hodnotami. Dále se zabývá filosofií „úcty k životu“ a jejím využitím v ekologické etice. Dalším tématem práce je Schweitzerův pohled na krizi evropské kultury.

Klíčová slova

Albert Schweitzer, etika, úcta k životu, biocentrismus, kultura, křesťanství, theologie

Title

The Ethics of Albert Schweitzer

Abstract

The aim of the thesis is to present Albert Schweitzer's ethics, which is known for its respect to all living creatures.

The thesis first focuses on Schweitzer's ethic believes that are closely related to Christian traditions and values. The thesis also deals with philosophy of reverence for life and its application to environmental ethics. Schweitzer's stance toward crisis of European culture is also mentioned.

Key words

Albert Schweitzer, ethics, reverence for life, culture, biocentrism, Christianity, theology

Obsah

Úvod	8
1. Etika Alberta Schweitzera	8
1. 1 Vývoj etiky	8
1. 2 Příčina vzniku pojmu „úcta k životu“	10
1. 3 Etika úcty k životu	11
1. 4 Dobro konané vůči všem živým tvorům	12
1. 5 Boj za mír	14
2. Biocentrismus	16
3. Kritika Schweitzerovy etiky	19
4. Kultura z pohledu Alberta Schweitzera	20
4. 1 Vztah kultury a etiky	20
4. 2 Kritika úpadku kultury	21
4. 3 Cesta k obnovení kultury	22
5. Světonázor.....	24
6. Studium theologie a náboženské přesvědčení.....	27
Závěr	28
Bibliografie.....	29
Elektronické zdroje	30

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na etiku filosofa a humanisty Alberta Schweitzera. Schweitzer žil v letech 1875 až 1965. Narodil se v Horním Alsasku (dnešní Francie) do rodiny, kde byl otec protestantský farář. Díky tomu byl Schweitzer od mládí vedený k náboženství. V první polovině svého života se věnoval studiu hudby, filosofie, theologie a lékařství. Jeho studijní nadání bylo mimořádné. Dostal doktorát z filosofie a roku 1902 se stal docentem theologie. Po studiu se v roce 1913 rozhodl odcestovat do Afriky, kde ve vesnici Lambaréné založil nemocnici. Válku strávil Schweitzer ve francouzském integračním táboře, protože byl německého původu. Po skončení války opět pokračoval ve své misionářské a lékařské práci v Africe. Nemocnici financoval z peněz, které vydělal jako varhaník, za své koncerty a za veřejná vystoupení.

Základní myšlenkou Schweitzerovy etiky je úcta k životu. Počátkem filosofie úcty k životu je údiv nad tím, že život jako takový vůbec existuje. Schweitzer dosavadní etiku chápal jako neúplnou a považoval za nutné ji rozšířit a vztahovat ji na všechny živé tvory nikoli jen na člověka. Filosofie úcty k životu se stala základem pro vytvoření jednoho ze směrů environmentální etiky. Tento směr se nazývá biocentrismus a jeho princip je totožný se Schweitzerovým filosofickým postojem, tedy že všechen život bez rozdílů má hodnotu a smysl sám o sobě a zasluhuje si úctu.

V další části bakalářské práce je zmíněn kritický pohled na hlavní téma. Schweitzerova etická koncepce je založena na silných argumentech, přesto se vůči ní vymezuje významný filosof Peter Singer.

Další téma, kterým se práce zabývá, je Schweitzerův pohled na kulturu. Především úpadek kultury a její následná obnova. S tím souvisí i kapitola o světónázoru. Poslední část práce je zaměřena na Schweitzerovy theologické názory a vliv jeho víry na etiku.

1. Etika Alberta Schweitzera

Etické myšlení Alberta Schweitzera ovlivnily dvě zkušenosti. „Dva zážitky vrhly na můj život stín. Jeden tkví v poznání, že svět je nevysvětlitelně temný a plný utrpení; druhý v tom, že jsem se narodil do doby duchovního úpadku lidstva. S oběma jsem se vyrovnal myšlením, které mě přivedlo k eticky kladnému vztahu ke světu a životu na základě úcty k životu.“¹ Schweitzer se tedy ve světě nalézá v pozici člověka, který chce myšlením učinit lidi duchovněji a lepšími.

1. 1 Vývoj etiky

Filosofická etika má dlouhou historii, kterou Schweitzer rozebírá v knize *Nauka úcty k životu* v kapitole *Problém etiky ve vzestupném vývoji lidského myšlení*.² Jedním z mnoha podstatných pojmů v etice je solidarita. Primitiv je ochotný pomoci jen těm, kdo jsou v okruhu jeho nejbližších.³ Ale pokud se řídíme myšlenkou, že člověk je člověku rovný, musíme naši pozornost a pomoc rozšířit mezi všechny lidské bytosti.

Tento „rozvinutý etický názor“⁴ si osvojili čínští myslitelé Lao-c', Konfucius, Konfuciův žák Meng-c' a Čuang-c', dále potom izraelští proroci Ámos, Ozeáš a Iziáš. Tato myšlenka se objevuje i v učení Ježíše a apoštola Pavla. I v Indii se myslitelé řídili ideou bratrství mezi všemi živými bytostmi. Ovšem praktikovat ji zde v reálném životě není možné, kvůli rozdělení společnosti do kast, které mezi nimi tvoří těžko překonatelné hranice.⁵ Ve starověkém Řecku se zájmu dočkali jen ti, kteří patřili mezi svobodné občany. Změna nastala až později se vznikem škol stoiků a epikurejců, z nichž nejzajímavějším byl Panaitios, prorok humanismu v řecko - římském světě.⁶

Další problém, který se objevuje ve vývoji etiky je neúčast a negativní přístup ke světu ze strany některých kultur. Schweitzer například uvádí indické myslitele, jejichž negativní postoj vzniká z přesvědčení, „že pravá existence je nehmotná, neměnná a

¹ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 11.

² SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993.

³ Tamtéž, str. 7.

⁴ Tamtéž, str. 8.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, str. 9.

věčná, kdežto existence materiálního světa je umělá, klamná a pomíjející.⁷ Indické náboženství hlásá nenásilí, což můžeme brát jako projev etického smýšlení. Ovšem podle Schweitzera je taková etika nedokonalá a neúplná, protože podporuje egoismus a dovoluje člověku, aby se staral jen o své dobro.⁸ Taková to etika zabraňuje jen konání zla, ale neúčastní se aktivně na konání dobra. Křesťanství ve starověku také popírá svět, ale jinak než v Indii. Svět chápe jako nedokonalý a dokonalým se stane až s příchodem božího království.⁹ „První křesťané a s nimi i Pavel tedy očekávají, že království boží nastoupí co nejdříve na místo přirozeného světa. Jejich naděje se nesplnila. Ve starověkém světě stejně jako ve středověku musí křesťané žít v tomto přirozeném světě, aniž by byli udržováni nadějí na brzký příchod světa nadpřirozeného.“¹⁰

Filosofie v Řecku a Římě kvetla, byla ovšem určena jen pro bohatší a vzdělanou vrstvu. Filozofové Seneca, Epiktet a císař Marcus Aurelius byli ovlivněni zakladatelem ideálu humanismu Panatiem. Zastávali názor, že pokud lidské myšlení sahá do hloubky, dosáhne tak k ideálu lidskosti.¹¹

V 18. století došlo k zásadním změnám. Křesťanská a filosofická etika začala konat. Nastal konec čarodějnickým procesům, mučení bylo zrušeno a místo nelidských zákonů byly zavedeny mnohem mírnější a humánnější zákony. Do historie etiky vstupuje osvícenský filosof Jeremy Bentham (1748-1832) a jeho utilitarismus.¹² Podle něj je čin správný tehdy, pokud je užitečný a přinese štěstí pro jednotlivce i pro společnost. Tento koncept etiky, který je podle Schweitzera „poněkud povrchní“¹³, kritizuje Immanuel Kant (1724-1804) a David Hume (1711-1776). Kant ve své etice klade důraz na rozum a vůli. Rozum sám určuje mravní zákon bez ohledu na lidské city a na projevy libosti či nelibosti. Mravní zákon daný rozumem Kant nazývá kategorický imperativ. Ten je nepodmíněný, neváže se na žádné další účely. Na rozdíl od hypotetického imperativu, který přikazuje činit něco za účelem dosažení něčeho jiného. Podle Huma veškeré soudy o existenci vyplývají ze zkušenosti. Skutečnost je podle něj jen sled dojmů, jejichž příčiny jsou

⁷ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993. str. 10.

⁸ Tamtéž, str. 11

⁹ Tamtéž, str. 12

¹⁰ Tamtéž, str. 13

¹¹ Tamtéž, str. 15

¹² Tamtéž, str. 16

¹³ Tamtéž, str. 16.

neznámé. Dochází k názoru, že etika je věcí sympatie a soucitu, protože Bůh nám daroval schopnost prožívat starosti, radost a utrpení s ostatními jako svoje vlastní.¹⁴

Filosofie si plně uvědomuje, jaké potíže jsou spojené s etikou v praktickém životě. Ta podle Schweitzera nejde regulovat do jasně stanovených pravidel, příkazů a zákazů. Jedinec vedený rozumem a svědomím se musí sám rozhodnout, jak bude jednat. Pokud se zamýšlíme nad solidaritou a obětavostí, docházíme k tomu, že ji nejde obracet jen k lidem, ale je nutné ji rozšířit i mezi ostatní živé tvory. „Ti přece mají s námi společné to, že touží po dobrém údělu, snášejí bolest a mají hrůzu ze záhuby.“¹⁵

1. 2 Příčina vzniku pojmu „úcta k životu“

Schweitzer se během studia filosofie a theologie setkal s názory Fridricha Nietzscheho. Zaujala ho především kritika evropské kultury a otrocké morálky. Tyto myšlenky se mu zdály závažné, a proto předpokládal, že proti nim filosofie a theologie vystoupí.¹⁶ To se však nestalo. Schweitzer si všímá duchovního a etického poklesu ve společnosti a připadá mu, že se etika stala konečnou a společnost nemá potřebu ji dále rozvíjet. Díky tomu pravděpodobně vznikl Schweitzerův zájem o etiku a kulturu. Chtěl se přesvědčit o tom, zda jeho kultura může být nazvána etickou nebo zda se jí může stát.¹⁷

V roce 1913 odjíždí do Afriky do Lambaréné, kde zakládá nemocnici a ve volném čase uvažuje o jádru filosofie kultury.¹⁸ O rok později vypukne 1. světová válka, kterou Schweitzer považuje za projev úpadku kultury. Proto začne více promýšlet, jak vytvořit pevnou etickou kulturu a na jakých základech je možné ji vybudovat.

Podle Schweitzera patří kultura a etika k sobě, protože „duchovní a etické ideály vytvářejí podstatu kultury“.¹⁹ Zlom přichází v září roku 1915 během plavby po řece Ogowe. Schweitzer ve svých pamětech píše: „Duchem nepřítomen seděl jsem na palubě vlečného člunu, hledaje v myšlenkách elementární a univerzální pojem etična, který jsem nenalezl v žádné filosofii. Navečer třetího dne, když jsme v zapadajícím slunci právě

¹⁴ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993, str. 17.

¹⁵ Tamtéž, str. 18

¹⁶ *Albert Schweitzer a úcta k životu* [online]. 2007, 2007(189). ISSN 1210 485X. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/1213>.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 131.

¹⁹ Tamtéž, str. 148.

proplouvali stádem hrochů, přede mnou náhle stál, mnou netušen a nehledán, výraz „úcta k životu“.²⁰ Díky tomuto zážitku našel řešení ke svému problému a mohl dokončit úvahy o vztahu etiky a kultury. Podle Schweitzera zní slova „úcta k životu“ možná příliš všeobecně a někomu může připadat, že postrádají život. Avšak označují něco, co už nás nikdy neopustí, jakmile se to v našich myšlenkách zrodí. Tato slova vyjadřují soucit a lásku, úcta k životu působí na mysl, do které vstoupila a vrhá jí do nepokojů zodpovědnosti, které nikdy a nikde nepřestanou.²¹

1. 3 Etika úcty k životu

Termín „úcta k životu“ Schweitzer nechápe jako nějaké pomyslné přikázání, ale jako formulaci vyslovenou s vědomím, že život je utlačován jiným životem.²² Jak je možné, že život neustále bojuje proti druhému, když život je ve skutečnosti jen jeden? Co je tím, co nás odlišuje od ostatních životů? Je to vědomé myšlení a kritický rozum. Díky tomu „jsme se odcizili svému nejvlastnějšímu, společnému já, tomu základnímu Bytí všech bytostí.“²³ Schweitzer kritizuje Descartesovu větu: „Myslím, tedy jsem.“²⁴ Nazývá ji ubohým a náhodně zvoleným počátečním principem²⁵, díky kterému se Descartes pohybuje pouze na půdě abstraktního myšlení. Jeho výrok je orientován pouze na člověka, ale Schweitzer je přesvědčen, že etika by měla být založena na jiném principu a to takovém, který je společný všem živým tvorům a tím je vůle k životu. Vůle k životu se tak stává ústředním pojmem ve Schweitzerově etice. Důkaz tkví v nejpřímější skutečnosti lidského vědomí, která zní: „Já jsem život, který chce žít, uprostřed života, který chce žít.“²⁶ Neměli bychom vůli k životu popírat. Každý z nás tuto vůli má a měl by s ní patřičně naložit. „Jde o etické rozhodnutí, jakého je schopen každý člověk: rozhodnutí s úctou se oddat svému životu a veškerému ostatnímu životu, a dodat mu tak jeho pravou hodnotu.“²⁷ Když se naše vůle k životu dostane do krize a naše chápání světa jako

²⁰ OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 131.

²¹ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. New York, Oxford University Press, 2009, str. 139.

²² OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 145.

²³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, str. 118

²⁴ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. Oxford University Press, 2009, str. 137.

²⁵ Tamtéž, str. 137.

²⁶ Tamtéž, str. 145.

²⁷ Tamtéž, str. 146.

takového se změni z bezprostředního na reflektované, pomocí myšlení si musíme připomenout všechny ideje, které v sobě máme a podřídit se jim. Vůle k životu se stane plnohodnotnou jen tehdy, pokud se stane pravdivou vůči sobě samé.²⁸ Původ etiky tedy podle Schweitzera spočívá v uskutečňování kladného vztahu ke světu a k životu, který je přirozeně dán v naší vůli žít.²⁹ Smysl etiky je dán tím, že prožíváme potřebu mít ke každé vůli života stejnou úctu jako ke své vlastní vůli. Na základě toho vzniká nutný základní princip mravnosti.³⁰

Dobré je život podporovat a uchovávat ho, naopak zlé je život ničit a omezovat.³¹ Pokud stanovíme základní princip mravnosti, znamená to, že budou jasně rozděleny názory na to, co je dobro a zlo. Člověk je opravdu etický jen tehdy, když se řídí nutkáním pomoci všemu živému a zabraňuje jeho poškození.³²

1. 4 Dobro konané vůči všem živým tvorům

Člověk má ve zvyku posuzovat hodnotu života podle toho, jak je nám onen život blízký či vzdálený. To je ale podle Schweitzera zcela subjektivní pohled a rozhodně na jeho základě nemůžeme založit obecně platné měřítko.³³ Jestliže rozdělujeme tvory podle významu jejich života, vznikají tak životy pro nás zcela bezcenné. Může to být například hmyz nebo dokonce jiný národ.³⁴ Takový národ, který je z našeho pohledu primitivní. Podle Schweitzera zásadní chybou všech předchozích filosofických etik je, že se vztahují pouze na jednání člověka a zapomínají na zvířata a rostliny.

Etika úcty k životu nerozlišuje mezi hodnotnějším nebo méněcenným životem. Člověk vedený touto etikou považuje veškerý život za posvátný. Rozdíly dělá jen v případech nejvyšší nutnosti a to tehdy, když musí rozhodnout, jaký život zachrání a jaký obětuje na úkor toho druhého. Kdykoli poškodí život jakéhokoli druhu, musí si uvědomit do jaké míry

²⁸ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 281.

²⁹ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. Oxford University Press, 2009, str. 136.

³⁰ Tamtéž, str. 137.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž, str. 138.

³³ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993, str. 37.

³⁴ Tamtéž.

je to nezbytné.³⁵ Pokud provádíme pokusy na zvířatech za účelem pomoci lidem, nikdy se nesmíme utěšovat tím, že naše jednání je ve jménu většího dobra. Musíme si klást otázku, zda je opravdu nutné pro lidstvo obětovat život zvířete.³⁶ Díky tomu, že nám pokusná zvířata prokazují službu, vytváří se mezi námi vztah a my jsme povinni tento vztah upevňovat konáním dobra. „Kdekoli je zvíře jakkoli nuceno sloužit člověku, musí se každý z nás zabývat utrpením, které kvůli němu musí nést. Nikdo z nás nesmí dovolit, aby se stala bolest, za níž nelze brát odpovědnost, pokud jen jí, může zabránit.“³⁷ Pokusy na zvířatech odsuzuje i australský filosof Peter Singer. Člověk podle něj není nadřazená bytost a nemá tudíž žádné právo ubližovat těm ostatním. „Utrpení jednoho živočicha je stejně nepřijatelné jako utrpení druhého.“³⁸ Chceme-li se přesvědčit, položme si otázku: Je pokus tak důležitý, že bychom byli ochotni ho provést místo na zvířeti na člověku? Pokud je odpověď ne, neměli bychom ho provádět ani na zvířeti.³⁹ Člověk má možnost dát k testování souhlas nebo ho může dokonce odmítnout, zvíře však nemá na výběr. Singerův postoj je mnohem radikálnější než Schweitzerův. Singer dospěl k názoru, že testování na zvířatech je nepřijatelné za každých okolností zatímco Schweitzer testování připouští. Musí to však být jen v případech nutných a musíme za tento čin nést plnou zodpovědnost, protože bezmyšlenkovité porušování života je s etikou neslučitelné.⁴⁰ Podstata etiky spočívá v odpovědnosti vůči všemu živému a to bez jakéhokoli omezení.⁴¹

Schweitzerova etika úcty k životu je teoreticky jasně daná a přesně určená pravidly, co musíme a nesmíme konat. Problém nastává, když tuto etiku převedeme do reálného života. Zvláště v Africe „prozradila svou extrémní vratkost“⁴². Schweitzer si je tohoto problému vědom. Uvědomuje si, že se nelze zcela vyhnout zabíjení. Některé situace v životě to prostě neumožňují.

³⁵ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. Oxford University Press, 2009, str. 144.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993, str. 39.

³⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, str. 47.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. Oxford University Press, 2009, str. 138.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 153.

K úplnosti etiky ještě povede dlouhá cesta. Etika úcty k životu, která vyžaduje dobrotivost ke všem živým tvorům a odpovídá přirozenému cítění člověka, už dosahuje uznání. Právě jen takováto etika je podle Schweitzera úplná.⁴³ Etika úcty k životu nám dává do našich rukou zbraň k boji proti falešné etice a nepravým ideálům, ale sílu k použití této zbraně máme jen tehdy, pokud v našem vlastním životě zachováme lidskost.⁴⁴

1. 5 Boj za mír

Velmi významnou kapitolou v životě Alberta Schweitzera je i jeho boj proti atomovým zbraním. Právě díky problematice jaderných zbraní byl Schweitzer ve spojení se svým přítelem Albertem Einsteinem (1879-1955). Ten, Schweitzera naléhavě žádal o pomoc. Einstein trval na odstranění atomových zbraní, ale jeho varování nikdo nebral s dostatečnou vážností.⁴⁵ Schweitzer jako velký humanista a nositel Nobelovy ceny za mír (1952) nemohl přehlížet skutečnost, že armády vyvíjí atomové zbraně, jejichž následkem zemřelo na konci druhé světové války při útocích na japonská města Hirošimu a Nagasaki mnoho lidí.

Když se Schweitzer z novin dozvěděl, že v Koreji proběhly další výbuchy pokusných atomových bomb, přepadl ho vztek. Ve spisu s názvem „Pryč od názoru nelidskosti, pryč od atomové války!“⁴⁶ Schweitzer píše: „Ve zdokonalování všech druhů atomových zbraní jsme se dnes dostali tak daleko, že jejich působivost je ve srovnání s hirošimskou bombou víc než jen tisícinásobná. Uvažovat o válce, která by se jimi vedla, předpokládá nepředstavitelné smýšlení nelidskosti.“⁴⁷ Na základě svého rozhořčení nepsal varující proslov, který 23. dubna roku 1957 pronesl v Oslu pod názvem Deklarace svědomí.⁴⁸ Nejenže studoval vědecké knihy o použití atomových zbraní, ale jako lékař si byl také vědom, jaké zdravotní následky jejich používání má. Ve svém projevu uvedl škodlivé důsledky atomových bomb na generaci dnešní i budoucí.⁴⁹ Projev vyvolal vřelé reakce po celém světě. Jediný, kdo kritizoval Schweitzerovy argumenty, byl člen americké Komise

⁴³ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993, str. 22.

⁴⁴ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. Oxford University Press, 2009, str. 152.

⁴⁵ OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 226.

⁴⁶ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia, 1993, str. 43.

⁴⁷ Tamtéž, str. 44.

⁴⁸ PETRICKIJ, Villi Aleksandrovič. *Světlo v pralesi: život a dílo Alberta Schweitzera*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1990, str. 218.

⁴⁹ Tamtéž.

pro atomovou energii Willard Libbey. Podle něj je radioaktivní záření slabé a nemá patrný vliv na lidské zdraví. Libbeyho tvrzení však vyvrátil americký kvantový chemik Linus Pauling. Podpořil Schweitzera a požádal ho jménem amerických vědců o podepsání výzvy s požadavkem okamžitého zastavení zkoušek jaderných zbraní. Tato výzva byla odeslána Komisi pro atomovou energii a prezidentu USA.⁵⁰

Právě tato zkušenost přivedla Schweitzera k nápadu napsat knihu o dosažení míru a zabránění vzniku atomové války. Nadále studoval podklady o jaderných zbraních a radioaktivním záření k nové knize. V roce 1958 kniha vyšla pod názvem *Mír nebo atomová válka?* Vydavatelé žádali o souhlas, aby kniha mohla být přeložena do více jazyků. Schweitzer souhlasil, protože posláním jeho knihy bylo, aby si každý z čtenářů uvědomil, že na něm, jako na jedinci závisí budoucnost planety.⁵¹

⁵⁰ PETRICKIJ, Villi Aleksandrovič. Světlo v pralese: život a dílo Alberta Schweitzera. 2. vyd. Praha: Albatros, 1990, str. 218.

⁵¹ Tamtéž, str. 222.

2. Biocentrismus

Biocentrismus je filosofické přesvědčení, které lze definovat jako představu, že zdrojem smyslu a hodnoty je život sám o sobě, tedy život jako takový.⁵² Biocentrismem nyní označujeme filosofii úcty k životu, kterou vytvořil Schweitzer na počátku dvacátého století. Kořeny Schweitzerovy filosofie jsou čistě náboženské, a to ve smyslu vnímání světa jako posvátného a nesamozřejmého. Prvotní myšlenkou filosofie úcty k životu je údiv nad zázrakem a nad tím, že život vůbec existuje.⁵³

Biocentrismus je součástí environmentální etiky, která usiluje o ochranu životního prostředí. Schweitzerovi však nešlo o záchranu přírody. Žil v době, kdy její ohrožení ještě nebylo tak patrné. To nejpodstatnější v životě pro něj bylo konání dobra. Nestačí jen soucit, ale je zapotřebí aktivního sdílení a aktivní pomoci. Podle Schweitzera: „nezáleží na tom, zda je daný předmět hoděn pomoci, zda takové prožitky zapadají do uhlazené filosofické soustavy, či zda mám naději, že svou činností změním svět. To základní, to důležité a to dostatečné je, že někdo koná dobro.“⁵⁴

Schweitzer svou etiku pojal velmi lidsky. Snažil se o to, aby byla přístupná a pochopitelná pro všechny. Erazim Kohák píše: „Odborná filosofie Schweitzerovo myšlení povýšeně odepsala jako amatérskou sacharinovou sentimentalitu, a ne zcela bezdůvodně.“⁵⁵ Schweitzer věřil, že každý bude mít stejné duchovní cítění jako on sám. Kdo však takové cítění nemá, tomu mohou připadat Schweitzerovy myšlenky jako naivní.

Etiku úcty k životu odborně zpracoval americký filosof Paul Taylor ve své knize *Respect for Nature* (1986). Schweitzerovu etiku vyložil na základě Kantových zásad, což znamená, že etika musí záviset jen na rozumu nikoli na osobních pocitech a sympatiích a musí být závazná pro každou rozumovou bytost.⁵⁶ V tomto tkví rozdíl mezi antropocentrismem a biocentrismem.⁵⁷ Antropocentrická etika vychází z představy, že hodnota a smysl všeho, co jest, se odvozuje od člověka. Tudíž veškeré závazky, které

⁵² KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. str. 84.

⁵³ Tamtéž, str. 84.

⁵⁴ Tamtéž, str. 87.

⁵⁵ Tamtéž, str. 88.

⁵⁶ Tamtéž, str. 89.

⁵⁷ Tamtéž.

máme, se vztahují jen k lidem.⁵⁸ Biocentrická etika se vztahuje ke všem bytostem čistě pro jejich dobro a kvůli jejich vlastní hodnotě. Dobro pro jednotlivou bytost lze obecně formulovat jako „možnost plně prožít svůj život tak, jak odpovídá jeho druhu.“⁵⁹ Život všech má hodnotu sám o sobě, protože všichni mají právo na život a všichni si zasluhují úctu.

Paul Taylor vysvětluje princip biocentrismu na čtyřech tezích. Zaprvé to je přesvědčení, že lidé jsou rovnoprávními členy společnosti všech bytostí. Člověk nemá žádné výsadní právo oproti jiným bytostem. Je pravdou, že se výrazně lišíme od ostatních našim intelektem a způsobem života, ale stále jsme živočišný druh. Naše schopnosti nám umožňují využívat přírodu kolem nás, naší odpovědností je ji neničit na úkor ostatních a nezpůsobovat nedozírné škody.⁶⁰

Podle druhého biocentrického přesvědčení je Země soustava vzájemných souvislostí, nikoli statická věc. Vše, co vykonáme, má globální souvislost. Znamená to, že veškeré naše jednání má zpětnou vazbu a dál ovlivňuje okolí.⁶¹

Třetí biocentrické přesvědčení vyplývá z uznání, že každý život má hodnotu sám o sobě. Žádná bytost nemusí své bytí ospravedlňovat, protože každá má svůj vlastní smysl života. Taylor svoji tezi vypracoval na základě Leibnizova přesvědčení, že základní složkou života je teleologická jednotka činnosti zvaná monáda. Podstatou každé monády je *entelecheia*⁶², kterou lze chápat jako smysluplnou činnost zaměřenou na cíl.⁶³

Na základě tří předešlých tezí vyplývá závěr, že představa o lidské nadřazenosti je pouze výrazem lidského rasismu. Člověk se neoprávněně staví do role nadřazené bytosti nad všemi ostatními tvory a přisuzuje si význačné postavení ve společnosti. Taylor poukazuje na to, že Schweitzerova etika úcty k životu není jen sentimentální postoj, ale je to především soustavný postoj ke světu, který vyjadřuje rovnoprávnost veškerého života.

⁵⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, str. 71.

⁵⁹ Tamtéž, str. 89.

⁶⁰ Tamtéž, str. 90.

⁶¹ Tamtéž, str. 91.

⁶² Tamtéž.

⁶³ *Filozofický slovník*. Přeložily: Věra Matlochová, Dagmar Houžvičková, Marie Vondrášková. Praha: Svoboda, 1976, str. 119.

⁶⁴ Tato rovnoprávnost spočívá v možnosti prožít plnohodnotně svůj život bez ohledu na rozdílnost.

⁶⁴ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, str. 91.

3. Kritika Schweitzerovy etiky

Jedením z filosofů, který se kriticky vyjadřuje vůči Schweitzerově etice, je Peter Singer. Kritizuje především to, že Schweitzer na obhajobu své etické koncepce používá metafory a přikládá jim stejnou váhu, jakoby se jednalo o doslovnou pravdu.⁶⁵ Například když mluvíme o tom, že rostliny hledají vodu a světlo, aby mohly přežít. Tento způsob myšlení o rostlinách nám jen usnadňuje naše vyjadřování, ale když to vezmeme doslovně, uvědomíme si, že rostliny nemají vědomí, a tak nemohou vědomě jednat a hledat vodu. Stejně tak bychom mohli říct, že řeka chce dosáhnout svého vlastního dobra tím, že se snaží dostat k moři, nebo že řízená raketa potřebuje nechat vybuchnout svůj cíl.⁶⁶ Toto všechno jsou metafory, které nelze pokládat za reálně pravdivé. Pohyby rostlin, řek i raket jsou dány fyzikálními zákony a nejsou tak závislé na vědomí.

Když Schweitzer popisuje, jak by se měl chovat opravdu etický člověk, říká že, takovému člověku by měl být život posvátný sám o sobě. Etický člověk nerozbije ledový krystal, který se třpytí na slunci, neutrhne ze stromu list, neulomí květinu a bude dávat pozor, aby nezašlápl nějaký hmyz.⁶⁷ Příklad s ledovým krystalem je pro Singera nepochopitelný, protože krystal vůbec není živý.⁶⁸ Schweitzerova etika je přeci založena na úctě ke všemu živému. Podle příkladu s krystalem Schweitzer pravděpodobně vidí jakoukoli formu zabíjení jako vandalismus.⁶⁹

Důvod proč Singer kritizuje Schweitzerovu etiku je ten, že se vztahuje pouze na to, co je živé. Singer nevidí důvod, proč bychom měli projevovat více úcty živému stromu než krásnému stalaktitu.⁷⁰ Nemáme právo rozhodovat o tom, co má větší hodnotu, a proto bychom neměli ničit nebo zabíjet nic.

⁶⁵ SINGER, Peter. *Practical ethics*. 3rd ed. New York: Cambridge University Press, 2011, str. 249.

⁶⁶ Tamtéž, str. 249.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, str. 248.

4. Kultura z pohledu Alberta Schweitzera

Schweitzer se zabýval nejen otázkami etiky, ale také naší kulturou. Pozoroval úpadek kultury a rozklad etických a filosofických hodnot. V letech 1914 až 1917 se věnoval sepsování svých kulturně-filosofických poznatků, které se týkaly především úpadku a následné obnovy kultury.⁷¹ Byl nespokojený s tím, v jakém stavu se evropské myšlení nachází. Tuto situaci nezpůsobila válka, protože válka je právě důsledkem kulturního úpadku. V první části své knihy *Filosofie kultury* píše: „Vzdálili jsme se kultuře, protože jsme se nad ní nedokázali zamyslet.“⁷²

V době osvícenství byly na základě rozumu formulovány etické ideály o vývoji jednotlivce a o tom, jak se k sobě mají národy chovat, aby mezi nimi došlo k duchovní jednotě. Tyto ideály se pak prostřednictvím filosofie dostaly do povědomí lidí a začaly se tak přetvářet společenské poměry a kultura byla na vzestupu.⁷³ Podle Schweitzera však v polovině 19. století začala kultura upadat. Etických a racionálních ideálů začalo ubývat. Vinu za to nesla filosofie, která přestala přenášet hodnoty kulturního vědění veřejnosti a stala se pouze vědou, která třídí přírodní a historické vědy. „Filosofie se tak zredukovala takřka jen na dějiny filosofie. Tvůrčí duch ji opustil. Čím dál tím víc to byla filosofie, která filosoficky nemyslí.“⁷⁴ Zvídavost, která je pro člověka přirozená, zaostávala, protože u ní nenašla pochopení. A tak Schweitzer dospěl k jednoznačnému závěru, že za ideály které tvoří naší kulturu, je nutné bojovat.

4. 1 Vztah kultury a etiky

Schweitzer se zajímá o to, co vlastně kultura je, protože podle jeho názoru toto nebylo dosud v žádné světové literatuře definováno. Je nutné, abychom si jasně určili pravou podstatu kultury, zvláště v době, která samotnému Schweitzerovi připadá jako „nebezpečná změť kultury a nekulturnosti“.⁷⁵ Pojem *kultura* má několik významů. V protikladu s přírodou ji chápeme jako kultivační dílo člověka. V protikladu s barbarstvím srovnáváme kulturní vývoj se stavem úpadku a primitivní společností. Dále můžeme

⁷¹ OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 130.

⁷² SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 229.

⁷³ Tamtéž, str. 229.

⁷⁴ Tamtéž, str. 232.

⁷⁵ Tamtéž, str. 244.

porovnat naši kulturu s jinou kulturou. Zde hodnotíme životní styl lidského společenství vytvářený po generace. Můžeme se také setkat s rozdělením kultura a civilizace. V tomto případě chápeme kulturu jako duchovní výtvar člověka zatímco civilizaci chápeme jako materiální a technický pokrok.⁷⁶

Kultura je tvořena na základě duchovního a materiálního pokroku jednotlivce i kolektivu. Díky pokroku v těchto sférách se zmírnil existenční boj, který Schweitzer rozděluje na dvě roviny. „Člověk se musí uplatnit v přírodě a proti přírodě a také mezi lidmi a proti nim.“⁷⁷ Za důležitější je považován ten pokrok, kdy rozum vládne nad smýšlením ostatních lidí. Je to proto, že nelze jednoznačně určit, zda pokrok spočívající v ovládnutí přírodních sil je kulturní, protože s sebou nese mnohdy určitá rizika a nedostatky.⁷⁸ Vláda rozumu nad smýšlením lidí způsobuje, že se snažíme o materiální a duchovní prospěch a díky tomu jednáme eticky - tak vzniká etický pokrok.⁷⁹ V 19. století začalo etické jednání polevovat, ale materiální pokrok nadále pokračoval. Schweitzer píše: „Žilo se dál v situaci vytvořené předchozím etickým kulturním působením, aniž si lidé uvědomovali, že se už stala neudržitelnou, a aniž pozorovali, k čemu se mezi národy i uvnitř jednotlivých národů schyluje.“⁸⁰ Díky tomu jsme se začali mylně domnívat, že vystačíme jen s minimem etiky. Byli jsme přesvědčeni, že podstata kultury závisí na výsledcích a vývoji techniky, vědy a umění.

4. 2 Kritika úpadku kultury

Příčinou kulturního úpadku je nejen selhání myšlení, ale také jiné faktory obsažené jak ve sféře duchovní, tak hospodářské. Schweitzer je přesvědčen, že člověk je kulturně činný jen tehdy, pokud je bytostí myslící a zároveň svobodnou. Rozum je nutný k tomu, aby člověk mohl rozumové ideály pochopit a dát jim konkrétní podobu a svoboda je potřebná k tomu, aby člověk mohl svým ideálům propůjčit obecnou platnost.⁸¹ Lidské myšlení a svoboda je narušena díky pokroku a modernizaci. Stáváme se sice méně

⁷⁶ Ústav lékařské etiky a humanitních základů medicíny 2. LF UK. Etika a kultura. Dostupné z: <http://www.lf2.cuni.cz/ustav-lekarske-etiky-a-humanitnich-zakladu-mediciny-2-lf-uk/etika#6>

⁷⁷ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 244.

⁷⁸ Tamtéž, str. 244.

⁷⁹ Tamtéž, str. 245.

⁸⁰ Tamtéž, str. 246.

⁸¹ Tamtéž, str. 235.

závislími na přírodě, ale o to více řešíme otázku naší samotné existence. Materiální pokrok osvobozuje člověka od přírody, avšak člověk se stává nemyslící pracovní silou. Jako příklad uvádí řemeslníka, který se díky pokroku stal dělníkem obsluhující stroj nebo samostatného obchodníka, který je nucen podřídit se svému zaměstnavateli, protože nyní mohou prosperovat jen společnosti s velkým kapitálem.⁸² Dalším důvodem vzniku nesvobody ve společnosti je velké pracovní vytížení naší generace. Moderní člověk je přetížený prací a zaostává tak jeho duchovní stránka. Po fyzické námaze už člověk nemá chuť se dále kulturně rozvíjet a hledá rozptýlení v zábavě, která nenabízí duchovní rozvoj. Tuto změnu, podle Schweitzera, můžeme zaregistrovat v tehdejších tisku a časopisech, které se podřídily čtenáři a veškeré informace se mu snaží podat jednoduchou a snadněji vstřebatelnou formou.⁸³ Jak by se měla kultura rozvíjet „když tedy instituce, povoláné k udržování duchovního života, byly zachváčeny duchem povrchnosti, působí pak zpětně na společnost, která je do tohoto stavu přivedla, a vtiskují jí bezduchý ráz“.⁸⁴ Je těžké uvěřit, že dříve byla velká města kolébkami kulturního rozvoje, když dnes jsou právě lidé z velkoměst nejvíce poznamenáni přetížeností, nesoustředěností a ztrátou kulturního ducha.⁸⁵ Takový člověk je nejvíce ohrožený tím, že se stane nelidským. Ztratí náklonnost a osobní přístup k druhým. Dostali jsme se do doby, kdy je naprosto běžná nevšímavost a nezájem o druhého. Z toho vyplývá, že na určitou skupinu lidí nahlížíme jen jako na pracovní sílu a odepíráme jí důstojnost, což je neslučitelné s etickým jednáním.

4. 3 Cesta k obnovení kultury

Schweitzer považoval boj proti úpadku a hledání rovnováhy mezi duchovní a materiální stránkou kultury za své poslání. Nyní je nutné položit si otázku, jak docílíme znovuzrození etické kultury?

Ten, kdo vnímá úpadek kultury jako přirozený jev, se uklidňuje myšlenkou, že jde o krizi jen jedné kultury nikoli kultury celosvětové. Takový člověk spoléhá na to, že obnovu kultury zajistí nová doba a s ní i nová rasa.⁸⁶ To je podle Schweitzera zásadní omyl,

⁸² SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 235.

⁸³ Tamtéž, str. 236.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, str. 237.

⁸⁶ Tamtéž, str. 257.

protože svět již nemá žádné nové národy, které by mohly nahradit náš duchovní život a obohatit naši kulturu. Všechny národy jsou nám známé a na úpadku se podílejí s námi. Schweitzer píše: „Musíme pokládat za ztracenou ne snad jen kulturu jedné rasy, ale kulturu lidstva, nynějšího i příštího, jestliže je marná víra v regeneraci našich sil.“⁸⁷ Nesmíme se vzdávat víry v regeneraci kultury a musíme se o ni pokusit, i když nám v cestě stojí několik překážek. První překážku Schweitzer vidí v tom, že jeho generace není schopná rozlišit, co je nyní a co má být. Bráníme se tomu vidět věci reálně, tak jak jsou, jsme zaslepeni pýchou nad našimi vymoženostmi a díky tomu přehlízíme to nejdůležitější – duchovní pokrok lidstva. Kulturní ideály, které jsou nutné pro naši práci v obnově kultury, lidé již dříve znali. Proto si musíme tyto ideály znovu připomenout, vrátit jim jejich hodnotu a vážnost. To je další nelehký úkol, protože musíme „z čehosi vyčerpaného učinit nevyčerpané“.⁸⁸

Schweitzer je přesvědčen, že obnovu kultury může zajistit jen jednotlivec nikoli kolektiv. Musí dojít k procesu, kdy mnoho lidí dospěje k novému názoru a tento nový názor postupem času ovlivní obecné smýšlení ostatních. V opačném případě, tedy když kolektiv ovlivňuje jedince, dochází k tomu, že zaniká jedincova duchovní a mravní hodnota.⁸⁹ Nové smýšlení musí být předáváno mezi lidmi bezprostředně. Ne tak jako je tomu nyní pomocí tisku a dalších organizací, které vládnu penězi.

Když už známe překážky, se kterými se musíme potýkat, je zřejmé, že to nebude jednoduchá cesta. Podle Schweitzera se musí duch doby zhostit několika důležitých úkolů. Musí zajistit pochopení skutečné pravdy a nahradit ji tou, která je šířena propagandou.⁹⁰ Místo patriotismu musí nastoupit „ušlechtilé vlastenectví“.⁹¹ Kultura se musí stát záležitostí celého lidstva a musí podporovat důvěru v kulturní stát. Dále by měl ve všech podněcovat víru v pokrok a probudit v nás schopnost naděje.⁹²

⁸⁷ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989. str. 258.

⁸⁸ Tamtéž, str. 258.

⁸⁹ Tamtéž, str. 262.

⁹⁰ Tamtéž, str. 263.

⁹¹ Tamtéž, str. 264.

⁹² Tamtéž, str. 264.

Krizi evropské kultury Schweitzer pojmenoval jako krizi myšlení. Řešení této krize vidí jedině v obnově kritického myšlení, ideálů pravé lidskosti⁹³ a v nalezení kulturního světového názoru.

5. Světonázor

Světový názor je souhrn zásad, názorů a přesvědčení, podle nichž se řídí jedinec, sociální skupina nebo společnost jako celek ve své činnosti a vztahu ke skutečnosti. Formování světového názoru mají na starosti filosofické, vědecké, politické, mravní a estetické názory.⁹⁴

Podle Schweitzera je vytvoření světového názoru úkolem ducha doby. Jestliže vytvoříme kulturní světový názor, budeme schopni vytvořit ideje, mentalitu a vykonat činy, na nichž kultura závisí.⁹⁵ Schweitzer je přesvědčen, že dnes již většina jedinců nad světovým názorem nepřemýšlí a neodvozují od něj ani své ideje ani své smýšlení. Nechávací se vést tónem doby a přizpůsobují se.⁹⁶ Jak k tomu došlo? Světový názor vytvořily osobnosti, které ze svých myšlenek vyvodily více nebo méně hodnotné ideje, které platí pro jejich generaci. „Každá doba žije vědomě či neuvědoměle z toho, co vytvořili myslitelé, kteří na ni mají vliv.“⁹⁷ Takto třeba Kant či Hegel ovlivnili miliony lidí. Pokud myslitelé vytvoří pevný světový názor, tak vedle něj vzniknou i nové ideje. Abychom dospěli k pokroku, musíme tyto nové ideje zpracovat. Pokud tak neučiníme, nastane dekadence. Každý světový názor má historické důsledky. Například zánik římské říše Schweitzer vysvětluje tak, že antická filosofie nevytvořila světový názor, který by zdůvodňoval její zachování.⁹⁸

⁹³ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 20.

⁹⁴ *Filozofický slovník*. Přeložily: Věra Matlochová, Dagmar Houžvičková, Marie Vondrášková. Praha: Svoboda, 1976, str. 460.

⁹⁵ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 265.

⁹⁶ Tamtéž, str. 265.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, str. 266.

Naopak v osmnáctém století v době osvícenství racionalističtí myslitelé vytvořili hodnotný světový názor, z něhož vznikly cenné ideje pro lid. Ve chvíli, kdy se podle těchto idejí začaly tvořit dějiny, zastavilo se myšlení, které tento pokrok zapříčinilo. Nastalo zhroucení kultury. To bylo způsobeno světovým názorem, který se přestal vyvíjet. V tomto zhroucení kultury vidí Schweitzer předzvěst války. „Když se idealistický světový názor osvícenství, racionalismu a velké idealistické filosofie, vzniklé na počátku devatenáctého století, stal neúčinným, začala se připravovat světová válka. Tehdy se začaly vytrácet ideje a názory, které by byly umožnily přiměřené řešení problémů vyvstávajících mezi národy.“⁹⁹ V té době nebylo mnoho myslitelů, kteří by v této situaci přispěli novým světovým názorem. A ti, co se o to pokoušeli, činili tak jen na akademické půdě. Mezi obyčejný lid se jejich myšlenky nedostaly.¹⁰⁰ Z toho podle Schweitzera vyplývá, že jsme se začali domnívat, že bez světového názoru se lze obejít. „Otupila se v nás potřeba klást otázky po smyslu světa a života a dospět k nějakému jejich rozřešení. Za více než půldruhého lidského věku jsme zakusili věru dostatečně, že bezsvětonázorový ‚světový názor‘ je ze všech nejbezpečnější a znamená nejen zkázu duchovního života, ale zkázu všeho.“¹⁰¹

Abychom mohli nalézt nový a pevný světonázor, musíme vědět, co musí splňovat, aby se mohl stát kulturním. V první řadě musí být přemýšlivý.¹⁰² Jedině to, co se v myšlení zrodilo a na myšlení odkazuje, může být duchovní mocí pro lidstvo. Duchovní schopnosti člověka se objeví jen tam, kde je potřeba kritického světového názoru.¹⁰³ Generace si nejdříve musí uvědomit, co je to rozum. Podle Schweitzera to není „suché rozvažování, jež nedopřává mnohotvárným pohnutkám našeho duchovního života, aby se rozvinuly, nýbrž je to souhrn všech funkcí našeho ducha v jejich živé vzájemné souhře“¹⁰⁴. Povahu naší duchovní bytosti vytváří dialog mezi naší vůlí a poznáním odehrávající se v rozumu. V idejích světového názoru, který byl vytvořen na základě rozumu, je zahrnuto vše, co

⁹⁹ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 267.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 267.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, str. 268.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 269.

můžeme myslet, pociťovat a tušit o smyslu našeho vlastního poslání. Schweitzer vyzívá všechny, aby se pokusili znovu najít světlo rozumu a odvrátili tak zaostalost generace.¹⁰⁵

Nový světový názor musí směřovat k významu bytí a života. Způsob jakým člověk chápe vlastní bytí je mystické povahy.¹⁰⁶ Znamená to, že k vlastnímu bytí nedospíváme běžným uvažováním, ale že ho prožíváme. Dosavadní racionální myšlení se v blízkosti mystiky zastavilo. Vše se snažilo vysvětlit na základě prosté logiky. Schweitzer je ale toho názoru, že není důvod mystiku z našeho uvažování vyřazovat. „Myšlení dotažené do konce vede tedy někudy a nějak k živé, všem lidem myšlenkově potřebné mystice.“¹⁰⁷ Každý člověk, je obdařen schopností vytvořit si světový názor. Aby se mohl uvědomělý světový názor stát základem kulturní společnosti, musí být optimistický a etický.¹⁰⁸ Optimistický světový názor je ten, který přisuzuje bytí větší hodnotu než nicotě a dává tak životu smysl jako něčemu hodnotnému samo o sobě. Díky tomu pak vzniká snaha zlepšit životní situaci jednotlivce, společnosti a dokonce celého lidstva. Etika je podle Schweitzera činnost, která směřuje k vnitřní dokonalosti člověka.¹⁰⁹ Pokud etika působí v rámci světového názoru, není jejím cílem jen zdokonalení jednotlivce, ale snaží se o zlepšení celého světa.

¹⁰⁵ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 269.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 270.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 271.

¹⁰⁹ Tamtéž.

6. Studium theologie a náboženské přesvědčení

Schweitzer nastoupil roku 1893 na theologickou fakultu do Štrasburku. Tato fakulta patřila mezi protestantské fakulty, na kterých převládala kritická theologie.¹¹⁰ Již na počátku studia byl Schweitzer zaujat bádáním o historickém Ježíši. Jako téma pro svou disertační práci si zvolil problém Večeře Páně a v roce 1900 dostal doktorát theologie. V té době již působil jako vikář ve Štrasburku. Kázání před lidmi mu dělalo radost. Schweitzer píše: „Zdalo se mi podivuhodně krásné moci každou neděli mluvit k shromážděným lidem o posledních otázkách života“¹¹¹ Tři dny v týdnu vedl výuku konfirmandů. „Za cíl jsem si určil vštípit jim do srdcí a myslí pravdy evangelia a přivést je k takové zbožnosti, aby dovedli odolat pokušením nevěry, až na ně později přijdou. Také jsem se snažil vzbudit v nich lásku k církvi a usiloval jsem o to, aby nedělní chvíle při bohoslužbách se jim staly potřebou.“¹¹²

Schweitzer se nadále zabýval bádáním nad životem Ježíše. Ježíš podle Schweitzera nebyl Boží Syn, ale byl to pouhý člověk, který sdílel tehdejší představy židovstva o konci času. Když nenastal očekávaný příchod Království Božího, Ježíš se obětoval s nadějí, že Království Boží přijde po jeho smrti.¹¹³ Ježíš sám se možná za Božího Syna považoval, ale Schweitzer je toho názoru, že když Ježíš zemřel tak z historického hlediska tehdy zemřel člověk nikoli Bůh. „Schweitzer nepíše o Království Božím, které by vyrůstalo z kontinuity tohoto světa, nýbrž o takovém, které může ve světě eticky působit teprve skrze nás a v nás jakožto ‚Království Boží v nás‘.“¹¹⁴ V naší době můžeme Ježíše pokládat za etický vzor. Schweitzer dospěl k názoru, že „tím, kdo být lidem oporou v jejich snaze o správný život, není historický Ježíš, nýbrž jedině ten, který vstal z mrtvých v nich samotných. Tím, co dokáže lidi přimět, aby se vydávali k novým břehům a měnili svět k lepšímu, je koneckonců etický duch, který vyšel z Ježíše.“¹¹⁵

¹¹⁰ SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989, str. 12.

¹¹¹ Tamtéž, str. 13.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. V Praze: Vyšehrad, 2015, str. 43.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 44.

¹¹⁵ Tamtéž.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo představit etiku Alberta Schweitzera. V době, kdy Schweitzer žil, se etika vztahovala pouze na lidi. Schweitzer byl první, kdo vyslovil myšlenku, že každý život na Zemi má stejnou hodnotu. Schweitzerova etika je založena na principu úcty ke všemu živému. To znamená, že etický člověk považuje veškerý život za posvátný a nedělá rozdíly. Schweitzer ovšem připouští i výjimečné situace, kdy musíme jeden život zničit na úkor záchrany jiného života.

Filosofie „úcty k životu“ se stala základem pro vytvoření biocentrismu. Podstatou biocentrismu, který vychází ze Schweitzerova myšlení, je přesvědčení, že všechen život na Zemi má svou vlastní hodnotu sám o sobě. Příroda tu není proto, aby sloužila lidem, ale lidstvo by mělo sloužit přírodě a uchovávat ji. Zásady této etiky odborně formuloval Paul Taylor. Řídí se podle Kantových zásad a etiku odvozuje z kategorického imperativu úcty k životu.

Dalším tématem práce je Schweitzerův pohled na stav tehdejší kultury. Považoval za nutné bojovat proti úpadku a chtěl kultuře navrátit harmonii mezi duchovní a materiální stránkou. Příčinu kulturního úpadku viděl Schweitzer v selhání myšlení a v narušení lidské svobody důsledkem modernizace. Moderní člověk nemá chuť se vzdělávat, protože je přepracovaný, a díky tomu zaostává jeho duchovní rozvoj. Člověk, který je přetížený, nesoustředěný a ztratí kulturní cítění je nejvíce ohrožen tím, že se stane nelidským. Abychom dokázali obnovit kulturu a duchovní pokrok lidstva, musíme si připomenout kulturní ideály, a vrátit jim jejich vážnost a hodnotu.

Albert Schweitzer se po celý život řídil svou filosofií úcty k životu. Vždy se snažil konat dobro. Proto odjel jako misijní lékař do Afriky, kde mohl uplatnit své znalosti a především projevit svou potřebu pomáhat chudým a nemocným lidem. Dalším projevem Schweitzerovy lidskosti bylo i to, že aktivně pobojoval za okamžité zastavení používání jaderných zbraní. V dnešní době nalezneme odkaz Schweitzerovy etiky například v přírodních vědách a v učebních osnovách přírodopisu a společenských věd.

Bibliografie

Filozofický slovník. Přeložil: Dagmar HOUŽVIČKOVÁ, Marie VONDRÁŠKOVÁ, Věra MATLOCHOVÁ. Praha: Svoboda, 1976.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-63-X.

OERMANN, Nils Ole. *Albert Schweitzer: (1875-1965)*. Přeložil Petr BABKA. V Praze: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-536-2.

PETRICKIJ, Villi Aleksandrovič. *Světlo v pralese: život a dílo Alberta Schweitzera*. Přeložila: Eva Dolejšová, 2. vyd. Praha: Albatros, 1990. Životopisy (Albatros). ISBN 80-00-00055-5.

SCHWEITZER, Albert. *Albert Schweitzer - zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. Přeložili: A. Funda, J. Kohout, P. Pokorný, J. Chrástková. Ve Vyšehradu 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-010-9.

SCHWEITZER, Albert a Predrag. CICOVACKI. *Albert Schweitzer's ethical vision: a sourcebook*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-537788-0.

SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. Přeložil: Věra KOVAŘÍČKOVÁ. Praha: DharmaGaia, 1993. ISBN 80-901225-7-4.

SINGER, Peter. *Practical ethics*. 3rd ed. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-0-521-88141-8

.

Elektronické zdroje

Albert Schweitzer a úcta k životu [online]. 2007, **2007**(189). ISSN 1210 485X.

Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/1213>.

Ústav lékařské etiky a humanitních základů medicíny 2. LF UK. Etika a kultura.

[online] Dostupné z: <http://www.lf2.cuni.cz/ustav-lekarske-etiky-a-humanitnich-zakladu-mediciny-2-lf-uk/etika#6>